Kulturutskottets betänkande 1989/90:KrU9

Försvarsvallarna vid Vadstena slott

1989/90
Kru9

Sammanfattning

I betänkandet behandlas tre motioner om fortsatt uppbyggnad av de under 1800-talet raserade försvarsvallarna vid Vadstena slott. Syftet med motionerna är bl.a. att dels återställa slottsmiljön, dels utöka magasinsutrymmet för landsarkivet i Vadstena.

Utskottet avstyrker motionerna, eftersom utskottet förutsätter att frågan om den fortsatta uppbyggnaden av vallarna kommer att övervägas av byggnadsstyrelsen, när en nyligen tillkallad organisationskommitté för de statliga arkivdepåerna avslutat sitt arbete.

Vid betänkandet har fogats en reservation.

Motionerna

1988/89:Kr202 av Birger Hagård (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en vidareutbyggnad av Vadstena slott.

1988/89:Kr232 av Lola Björkquist m.fl. (fp,c,mp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om tillbyggnad för landsarkivets räkning vid Vadstena slott.

1988/89:Kr261 av Torsten Karlsson (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en fortsatt återuppbyggnad av vallarna vid Vadstena slott.

Lokaler för landsarkivet i Vadstena

Det första landsarkivet i landet inrättades år 1899 och inrymdes i slottet i Vadstena. Detta landsarkiv betjänar Östergötlands, Jönköpings, Kalmar och Kronobergs län. När tillgängliga utrymmen i Vadstena slott inte längre räckt till för arkivbeståndet hos landsarkivet har andra lokaler förhyrts i staden.

Vid den lagtima riksdagen år 1939 redovisades att byggnadsstyrelsen fann det särdeles önskvärt att det märkliga byggnadsminnesmärke som Vadstena slott utgör skulle bli föremål för en ingående restaurering på samma sätt som skett med Gripsholms, Kalmar och Läckö slott. I

proposition 1939:242 föreslog regeringen att de under 1800-talet raserade försvarsvallarna runt slottets borggård skulle ersättas med en ny vallanläggning i form av jordövertäckta betongrum som kunde användas för förvaring av värdefullare arkivalier, museiföremål m.m., vilka — i händelse av krig — måste föras i säkerhet även från andra delar av landet. Arbetena ansågs lämpliga att genomföra vid minskad arbetstillgång. Riksdagen biföll förslaget och anvisade 450 000 kr. på beredskapsstat (bet. SU 198, rskr. 333). Samtidigt anvisades medel på beredskapsstat för en ny byggnad i Linköping för landsarkivet (prop. 1939:242, bet. SU 200, rskr. 335). Dessa projekt kom emellertid inte till utförande.

År 1974 fick byggnadsstyrelsen ett projekteringsuppdrag som innebar att försvarsvallarna delvis skulle återställas samtidigt som de till viss del skulle anpassas till landsarkivets lokalbehov. Vid remissbehandlingen av framlagda förslag uttalade riksantikvarieämbetet att ämbetet accepterade de planerade vallarna under den uttryckliga förutsättningen att vallanläggningen i sin helhet skulle stå färdig inom tio år efter det att arbetena påbörjats. Det då aktuella projekteringsuppdraget avsåg en utbyggnad av den östra vallen och en mindre del av den södra vallen, vilket beräknades ge arkivet ca 25 000 hyllmeter. En fullständig utbyggnad av vallarna beräknades ge totalt 75 000 hyllmeter. Byggandet av den östra vallen och viss ombyggnad av den östra delen av slottet påbörjades år 1982. Byggnaden stod färdig och kunde tas i bruk år 1985. I byggnadsstyrelsens anslagsframställning för budgetåret 1990/91 slutredovisas en total kostnad av 32,5 milj.kr. för denna om- och tillbyggnad av Vadstena slott.

I skrivelse till byggnadsstyrelsen den 25 april 1983 förordade riksarkivet en fortsatt utbyggnad av vallarna vid Vadstena slott med hänsyn till landsarkivets brist på accessionsutrymme. En förutsättning för den forsatta utbyggnaden var dock enligt riksarkivets skrivelse att en eventuell vallutbyggnad inte påverkade planeringen av en ny byggnad för landsarkivet i Uppsala eller en utbyggnad av riksarkivet.

Leveranskalkyler och accessionsutrymme för kommande femårsperiod

I riksarkivets anslagsframställning för budgetåret 1990/91 redovisas leveransbehovet till landsarkiven den närmaste femårsperioden. Riksarkivet konstaterar att 54 hyllkilometer beräknas levereras till landsarkiven under perioden och att det i dag finns ett accessionsutrymme om 10 hyllkilometer. Under perioden kommer dock en ny byggnad att färdigställas för landsarkivet i Uppsala. Landsarkivet i Vadstena har en hyllkilometer i accessionsutrymme och beräknas behöva ta emot nio hyllkilometer under femårsperioden.

Tidigare riksdagsbehandling av frågan om fortsatt utbyggnad av vallarna vid Vadstena slott

Med anledning av motioner om fortsatt utbyggnad av vallarna vid Vadstena slott utgick kulturutskottet vid riksmötet 1983/84 från att berörda myndigheter skulle uppmärksamma frågan och avstyrkte motionerna (bet. KrU 1983/84:4 och bet. KrU 1983/84:18 s. 51).

Vid riksmötena 1984/85 och 1986/87 aktualiserades åter frågan om fortsatt utbyggnad av vallarna vid Vadstena slott. Utskottet erinrade 1986/87 om att byggnadsstyrelsen tagit upp projektet i sina anslagsframställningar i listan över sådana projekt som då bedömdes vara möjliga att starta före budgetåret 1991/1992. Motionerna avstyrktes (bet. KrU 1984/85:16 s. 56, yttr. KrU 1986/87:3y, bet. UbU 1986/87:23 s. 8).

Utskottet uttalade vid riksmötet 1987/88 (bet. KrU 1987/88:14 s. 24) att utskottet var medvetet om den betydelse som ett återuppförande av vallarna har både för att lösa landsarkivets lokalbehov och för kulturmiljön kring slottet. Utskottet framhöll dock att många andra projekt av byggnadsstyrelsen givits en högre angelägenhetsgrad. Med beaktande av att byggnadsföretaget ingick i byggnadsstyrelsens planering som möjligt att genomföra före budgetåret 1992/93, och då utskottet inte ansåg att det fanns tillräckliga skäl föreslå en annan prioritering än den som byggnadsstyrelsen gjort avstyrktes motionen. Riksdagen följde även denna gång utskottets förslag.

Arkivutredningen

Arkivutredningen (1985:07) avgav år 1988 betänkandet (SOU 1988:11) Öppenhet och minne. Arkivens roll i samhället. Utredaren föreslår en utbyggnad av landsarkivorganisationen med nya arkiv i Karlstad och Umeå för Värmlands resp. Västerbottens län. Stockholms stadsarkiv föreslås ombildas till landsarkiv för Stockholms län. Stadsarkivet i Malmö föreslås behålla sin nuvarande ställning och erhålla statsbidrag. I samband med inrättandet av nya arkiv bör enligt utredarens mening landsarkivens organisation ses över. Utredaren anmäler att han även övervägt inrättandet av ett nytt landsarkiv i södra Sverige, närmare bestämt i någon av de småländska residensstäderna. Han har emellertid valt att för närvarande inte komma med något förslag härom i frånvaro av regionala initiativ på området. Utredaren föreslår att en organisationskommitté får i uppdrag att klarlägga de närmare förutsättningarna för en förändring av landsarkivens organisation och bedriva förhandlingar med olika intressenter.

Organisationskommitté för de statliga arkivdepåerna

En organisationskommitté för de statliga arkivdepåerna har enligt regeringens beslut den 5 oktober 1989 tillkallats. I direktiven (dir. 1989:46) för utredningen sägs att en plan bör utarbetas för försörjningen av statliga arkivdepåer under i första hand den närmaste tioårsperioden. Kommittén bör lägga fram förslag om de nya depåernas lokalisering, organisatoriska ram och nödvändiga tidpunkter för färdigställande samt beräkna kostnaderna för statsförvaltningen. Kommittén skall även pröva lämpligheten av att utbyggnaden av landsarkivens depåbehov tillgodoses genom etablering av nya landsarkiv. Förslagen om lokalisering av nya depåer skall sammanväga behoven hos dem som använder arkiven, möjligheterna att samverka med andra arkivhuvudmän, särskilt primärkommuner och landstingskommuner och kostnaderna för etableringar på de orter som aktualiseras för kommittén. Arbetet skall redovisas före utgången av oktober månad år 1990.

Planering för statliga investeringar i byggnadsobjekt m.m.

Sedan år 1987 redovisar byggnadsstyrelsen varje år i samband med anslagsframställningen en samlad plan för de lokalförbrukande myndigheternas lokalförsörjning — genom byggande eller inhyrning — på tre till fem års sikt. Tidigare redovisades samtliga projekt i en lista i anslagsframställningen, således även projekt på längre sikt än tre till fem år.

I byggnadsstyrelsens anslagsframställning för budgetåret 1990/91 finns en lokalförsörjningsplan för kulturella institutioner. Däri redovisas först projekt för vilka riksdagen och regeringen redan fattat beslut. Därefter presenteras de nya projekt som byggnadsstyrelsen för fram för igångsättning under planeringsperioden 1990/91—1992/93. Av dem ges högsta prioritet åt om- och tillbyggnad av naturhistoriska riksmuseet inkl. omniteater. Övriga prioriterade nya lokalärenden under den närmaste planeringsperioden avser olika projekt beträffande åtgärder för Dramaten, samlokalisering av dansmuseum och dansteater, utökade lokaler för nationalmuseum, upprustning av Nordiska museet, magasin för sjöhistoriska museet och Dramaten/Operan samt upprustning av Sveriges Tekniska museums huvudbyggnad. Byggnadsstyrelsen för tillsammans med kulturrådet fram om- och tillbyggnad för moderna museet och arkitekturmuseet med högsta prioritet för genomförande *efter* den nu aktuella treårsperioden. Slutligen finns i lokalförsörjningsplanen upptagna som övriga lokalärenden följande projekt, nämligen fortsatt ombyggnad av Nordiska museet, vissa lokaler vid naturhistoriska riksmuseet, om- och tillbyggnad av sjöhistoriska museet samt nybyggnad av lantbruksmuseum vid Julita för Nordiska museet.

Från byggnadsstyrelsen har inhämtats att hos myndigheten finns en rad projekt på längre sikt än tre till fem år, vilka inte redovisas i

lokalförsörjningsplanen. Bland dessa mera långsiktiga projekt finns inom kultursektorn fortfarande en utredningsskiss från år 1983 över den fortsatta utbyggnaden av vallarna vid Vadstena slott. Byggnadsstyrelsen har i princip inte gjort någon prioritering bland dessa mera långsiktiga projekt och avvaktar — i vad gäller arkivbyggnader — den fortsatta bearbetningen av arkivutredningens betänkande (SOU 1988:11) Öppenhet och minne. Arkivens roll i samhället samt arbetet inom den nya organisationskommittén för statliga arkivdepåer (dir. 1989:46).

Utskottet

Riksdagen har vid återkommande tillfällen behandlat frågan om restaurering och utbyggnad av slottsanläggningen i Vadstena.

Åren 1982—1985 återuppfördes omkring en tredjedel av vallanläggningen, nämligen den östra vallen och en mindre del av den södra vallen, avsedda att användas som magasin m.m. för landsarkivet i Vadstena.

Vid riksmötet 1988/89 väcktes tre motioner om en fortsatt utbyggnad av vallarna, nämligen Kr202 (m), Kr232 (fp,c,mp) och Kr261 (s).

Motionärerna anför att en fortsatt utbyggnad av vallarna är angelägen av flera skäl. Först och främst bör slottsanläggningen återfå sitt ursprungliga utseende. Det är enligt motionärernas mening inte acceptabelt att försvarsvallarna har återställts endast till en del. Motionärerna erinrar om att riksantikvarieämbetet accepterade en utbyggnad i etapper endast under förutsättning att hela utbyggnaden kunde avslutas inom en tioårsperiod från det att arbetena påbörjats. Motionärerna redovisar också att landsarkivet i Vadstena inom kort har behov av ytterligare magasinsutrymme. Enligt motion Kr232 beräknas en utbyggnad av den södra vallen ge plats för 20 års accession. I denna motion anförs också som skäl för forsatt utbyggnad av vallarna att, om landsarkivet får tillgång till nytt utrymme i dem, flera slottssalar kan frigöras och möbleras av Stiftelsen för Vadstena slotts möblering. Både nya lokaler i vallarna och återställda salar i slottet är av betydelse för kulturella aktiviteter av olika slag i slottsanläggningen, såsom utställningsverksamhet samt de kurser för operaartister och de operaföreställningar som anordnas av Internationella Vadstenaakademien.

När frågan om en fortsatt utbyggnad av vallarna vid Vadstena slott senast behandlades av riksdagen — vid riksmötet 1987/88 (bet. KrU 1987/88:14) — uttalade utskottet att utskottet var medvetet om den betydelse som ett återuppförande av vallarna har både för kulturmiljön och för att lösa landsarkivets lokalbehov. Utskottet redovisade att byggnadsförctaget ingick i byggnadsstyrelsens planering och var upptaget bland projekt som bedömdes möjliga att starta före budgetåret 1992/93. Eftersom projektet ingick i byggnadsstyrelsens planering och då utskottet inte ansåg att det fanns tillräckliga skäl att föreslå en annan prioritering än den byggnadsstyrelsen gjort, avstyrktes de då aktuella motionsyrkandena.

Utskottet har i det föregående redovisat att den statliga lokalförsörjningen numera redovisas i planer på tre till fem års sikt. I den lokalförsörjningsplan som bifogats byggnadsstyrelsens anslagsframställning för budgetåret 1990/91 ingår inte en fortsatt utbyggnad av vallarna. Enligt vad utskottet inhämtat finns däremot projektet — i form av en utredningsskiss från år 1983 — bland sådana projekt som är aktuella på längre sikt. Byggnadsstyrelsen har enligt uppgift inte gjort någon prioritering mellan dessa projekt.

I arkivutredningens betänkande som avgavs förra året behandlas bl.a. frågan om en utbyggnad av de statliga arkivdepåerna, och efter regeringens bemyndigande har nyligen chefen för utbildningsdepartementet tillkallat en organisationskommitté för att utarbeta en plan för försörjningen med statliga arkivdepåer. Utskottet har från byggnadsstyrelsen inhämtat att myndigheten avvaktar resultaten av kommitténs arbete, innan nya arkivbyggnadsprojekt övervägs.

Utskottet vill framhålla att frågan om en fortsatt utbyggnad och restaurering av slottet i Vadstena bör bedömas även utifrån andra aspekter än behovet av utrymme för arkivverksamheten. Det är från kulturmiljösynpunkt betydelsefullt att slottsmiljön i Vadstena kan återställas inom rimlig tid. Det måste också beaktas att det finns behov av lokaler i slottsanläggningen även för andra kulturella — och för turismen betydelsefulla — aktiviteter, inte minst för Vadstenaakademiens omfattande föreställningsverksamhet och för utställningar av olika slag.

Mot bakgrund av det anförda förutsätter utskottet att frågan om en fortsatt återuppbyggnad av vallarna vid slottet i Vadstena åter tas upp till överväganden av byggnadsstyrelsen, så snart organisationskommittén för de statliga arkivdepåerna har avslutat sitt arbete. Vid denna tidpunkt bör en samlad bedömning kunna göras av i vad mån en återuppbyggnad av vallarna bör ges en högre prioritet än vad som skett vid utarbetandet av den nu aktuella lokalförsörjningsplanen. Utskottet anser med hänvisning till det anförda att det inte är påkallat att riksdagen vidtar några åtgärder med anledning av motionerna Kr202, Kr232 och Kr261.

Hemställan

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionerna 1988/89:Kr202, 1988/89:Kr232 och 1988/89:Kr261.

res. (m, fp, c, mp)

Stockholm den 21 november 1989

På kulturutskottets vägnar

Åke Gustavsson

Närvarande: Åke Gustavsson (s), Berit Oscarsson (s), Jan Hyttring (c), Anders Nilsson (s), Lars Ahlmark (m), Erkki Tammenoksa (s), Lars Ahlström (m), Margareta Fogelberg (fp), Stina Gustavsson (c), Alexander Chrisopoulos (vpk), Kaj Nilsson (mp), Ingegerd Sahlström (s), Ulla Berg (s), Eivor Husing (s), Göran Åstrand (m), Lola Björkquist (fp) och Ulla Johansson (s).

Reservation

Jan Hyttring (c), Lars Ahlmark (m), Lars Ahlström (m), Margareta Fogelberg (fp), Stina Gustavsson (c) Kaj Nilsson (mp), Göran Åstrand (m) och Lola Björkquist (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 6 börjar med "Mot bakgrund" och slutar med "och Kr261" bort ha följande lydelse:

Mot bakgrund av det anförda anser utskottet att riksdagen med anledning av motionerna Kr202, Kr232 och Kr261 som sin mening bör ge regeringen till känna att frågan om fortsatt utbyggnad av vallarna vid slottet i Vadstena snarast bör tas upp till förnyat övervägande.

dels att utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

att riksdagen med anledning av motionerna 1988/89:Kr202, 1988/89:Kr232 och 1988/89:Kr261 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en fortsatt utbyggnad av försvarsvallarna vid Vadstena slott.

gotab 99302. Stockholm 1989